

FRANT. TÄUBER:

PODNIKOVÁ SDRUŽENÍ A ORGANISACE KONSUMENTŮ.

Politika kartelů k ochraně produkčních a komerčních zájmů zabývá se problémem výrobním a odbytovým, mzdovým a cenovým. Tyto partie hospodářství mají vztah k snížení nákladů spojených s výrobou a prodejem, zakládají materiální stránku podnikového a obchodního úsilí a zajištění zisku. Vytváří stav, jímž se má usměrniti řada neuspořádaností, křížujících hmotné zájmy podnikání, má odstraniti závady znesnadňující sblížení zájemců po stránce organizační. Jsou-li sdružované podniky zdravé, slouží-li interesentům a prospívají-li veřejnému blahu, je existence takových sdružení opodstatněna. Mění-li jejich soustava tuto rázovitost a opouští demokratické směrnice, ocitá se v rozporu s hospodářským ústrojím a odděluje se od normálního běhu života. Ochranářství je pro řízení hospodářských záležitostí zvláštním znakem. Přehlíží lidského činitele, na něhož při produkci, distribuci a v ekonomii nutno mysliti především. Zaměstnanci a konsumenti mají rovněž své organisace. Přijde na okolnosti, v jakém duchu se organizační systém projevuje. Ne každá organisace sleduje cíle sloužící obecnému blahu. Přispěla k němu organisace ochranných sdružení podnikových? Zlepšily se působením kartelů poměry sociální, sociálně reformní, zvýšila se životní míra zaměstnanců, pomohla cenová politika kartelová k zlepšení standartu, vzešel z ní prospěch veřejnému dobru? Nesnadno jest shledávati pro to doklady. Životní zájmy nebyly působením kartelů vyrovnávány. Tvrzení obhájců kartelů, že jejich politika je pro spotřebitele pozitivní, není doložena činy, neopírá se o skutky. Pokles míry životní, ochromení výroby a uvážnutí obchodu, jsou výsledky působení řady organisací spadajících v oblast kartelů. Kartely zápolí o využití technického pokroku; uplatňují výrobní a odbytové systémy, s nimiž se ocitají v protikladu se správným hospodářským myšlením a děním. Kartelové hospodářství má tendenci ovládati statky spotřeby a vylučovati soutěž. Statek spotřeby je předmětem spekulace. Sdružení podnikatelská způsobují organizační vázanost jednoho povolání na druhé. Jde-li jen o kartely, sdružují se v nich jednotlivá odvětví. Kartely jsou nejrozšířenější výstavbou organizační v odbytové politice; k nim se druží po stránce obchodně odbytové a cenové konsorcia, konvence, korner, combine (kombajn), koncern, = holding a j.

Kartely považují se za hlavní orgány hospodářství, za vedoucí tělesa domácího i zahraničního průmyslu a obchodu. Přisuzují si uvedené vlastnosti vzhledem k své početnosti, rozsahu úkonů a vlivu na místní a světový trh. Je však pravdou, že jejich cenová i výrobní politika ve stavbě hospodářství je prospěšnou životu ve státě? Kdyby tyto domněnky byly správné, bylo by zapotřebí činiti opatření k ochraně spotřebitelů a chrániti zároveň zájmy veřejné? Státu nemůže býti lhostejno, jakým směrem pokračuje hospodářský vývoj se zřetelem k opatřením zákonným. Osnova zákona o kartelech a monopolech vypracovaná ministerstvem spravedlnosti má upraviti poměr k ochranným sdružením podnikatelským a podnikovým, jichž organizační síť se splétá v rozmanitých složkách za použití dvou názvů. Účel sdružení podnikatelských, jak jest vyznačen v návrhu zákona, lze aplikovati na větší počet podnikatelských útvarů, než o kolika se osnova zákona zmiňuje. V osnově kartelového zákona vystupují přesné kontury útvarů, jak je jimi hospodářství prostoupeno. Jednodušší ústrojí sdružení podnikatelských rozvíjejí se a postupují horizontálně; skládají se z organisací jednotné úrovně, jednoho průmyslového odvětví nebo obchodů stejným zbožím. Do této skupiny patří kartely, nejběžnější forma spojení k docílení vysokých zisků a snížení výrobních nákladů. Předloha hodlá použití ustanovení zákona o podnikatelských útvarcích, »jež mají za účel shodným postupem působiti na trh, zvláště na výrobu, nákup, prodej a odbyt, poskytování úvěru, působením na vyšší úrovní z úvěrů, na dodávky jakéhokoliv druhu, na prodejní a dodací, platební a jiné obchodní podmínky a na ceny«

(litéra a) — kartely; aneb »na podniky splynuvší, jež pro svůj rozsah a povahu jsou s to vykonávati rozhodující vliv na trh« (litéra b) — soukromé monopoly.

Činnost vyvíjející se shodným postupem je v návrhu kartelového zákona zachycena v nejvýznačnějších rysech. V souhrnu náznaků zobrazují se zásady kartelového hospodaření a typické vlastnosti zájmových svazů. Osnova zákona má vymeziti činnost kartelů, samostatných podnikatelů a podniků splynuvších. Ve vytýčených člancích citované osnovy zrači se poměry, jež způsobily propuknutí krise. Že byly krisi veřejné zájmy často dotčeny, stvrzeno je ochromením hospodářského chodu. Připravený zákon kartelový má odvracet nebezpečí, vyrůstající ze stále hustšího protkávání hospodářství kartely a soukromými monopoly.

Několik náčrtů v osnově uvádí v široký okruh hospodářské působnosti, kde se sbíhají četné zájmy, kde se odehrává zápas o existenci, těžení vyšších zisků jedněmi a obrana před útlakem druhými. Osnova zákona přichází v době, kdy neblahým vlivem a houževnatou energií byla vytvořena nálada, jakoby státu nepřislušelo zasahovati do vývoje soukromých výrobních a obchodních organizací. Předloha zamýšlí s rozhodností tlumiti výstřelky nekontrolovaných správ. Podřizuje dosud nestřeženou činnost pod normy zákona, chce poskytnouti spotřebitelům ochrany před nezřízeným jednáním; určuje obrysy styčných bodů základny sdružení podnikatelů.

Kapitalism soustředil okolo článků vytknutých v osnově svou aktivitu; podporován rozsáhlým pokrokem techniky, vnikl nezvykle do rozvoje výroby a směny statků. K rozmachu výrobního podnikání nebylo pole kartelů a monopolů dosti rozlehlé, aby v těchto dvou formách ztěsnaly sílu, vyvozovanou zvyšováním oběhu kapitálového k dalšímu vzrůstu výroby, rozmnožení obchodu a vzestupu zisků. Věda podniková byla prohlubována, koncentrace sesilována. Ochranné svazy, řízené touto tendencí, odvracely směrnice hospodářské politiky od liberalismu, jako přežitku doby. Kdysi chlouba a duch podnikání nabídka a poptávka, ustoupily naléhavému tlaku cenové vázanosti, zostřeně disciplínou výrobních a pracovních metod.

Kartely jsou považovány za demokratičtější orgány nežli jiné výtvořky toho druhu; prolínají hospodářstvím podle povahy produktů. Členové kartelů se shromažďují, rokují a hlasují, činí svá usnesení na určitou dobu a ujednání jsou vypověditelná; sdruženým firmám ponechává se určitá volnost jednání a podkladem činnosti je produkce nebo obchod, nikoliv kapitál. V Československu jsou známy: kartel cukrovarnický, papírnický, železářský, sklářský, a v celém státě je na 220 kartelů. Kartely se rozmnožily mnohem více než jiné formy podnikatelské organizace, jež zasahuje dokonce i do živnostenských společenstev. Vliv kartelů neuplatňuje se pouze při stanovení cen prodejních, to je poslední fáse výrobně cenové politiky, kde se již nápadně projevuje variace cenového vývoje. S počátku bývá to pouhé ujednání o dohodě cenové, jako nejproveditelnější způsob smlouvy. Někdy jsou ujednány podmínky písemně, jindy ústně nebo jsou i mlčky schváleny. Na veřejnost kartel předstírá, že určuje ceny minimální. Pozadí minimální ceny je rušení soutěže. Pojmu ceny ustanovené kartely je rozuměti tak, že ze všech kartelovaných podniků použije se nejvyšší ceny za cenu nejnižší a z maximální ceny je cena minimální. Cenová politika vyvěrající z různé kalkulace a proto i z možnosti soutěže, převádí se rázem v cenu jednotnou, vázanou, diktovanou, neměnitelnou. Kartel neprovází myšlenka připočtení občanského zisku; vymáhá ceny nemírně vysoké, nesrovnatelné se současnými poměry a nepřiměřené době.

Většího rozšíření doznaly kartely v Německu, kde ve vývoji pokračovaly rychleji. Pojtkem mezi členem kartelu a odbytištěm byla nadřadná organizace s přísnou správou a kontrolou. Ze tří tisíc cenových kartelů v Německu je jich dva tisíce v průmyslu, čtyři sta v obchodě ve velkém a sto v obchodě drobném. V Ochranném svazu známkováného zboží je soustředěno 232 továren různého zboží. Kartely postupují přísně proti členům, kteří porušují ujednání o zachovávání stanovených cen. Nedodržení podmínek podléhá pokutě do 600 M, je nebezpečí vyloučení z kartelu a tím i z trhu, po případě vystavení se nebezpečí bojkotu. Judikatura prohlásila ujednání o reversu, který je před-

kládán členům, za porušující dobré mravy. Kartelový soud zamítl otázku Ochranného svazu, smí-li se svaz označiti za kartel.

Ochranný svaz roztřídil známkové zboží do dvou kategorií takto: ve skupině A jsou zařazeny potřeby chemické, farmaceutické, kosmetické, léčebné, fotografické a jiné. Kartelnictví této skupiny postihuje nejvíce nemocenské pokladny, které racionalisací průmyslu a úbytkem milionů zaměstnaných dělníků a úředníků beztoho trpí. V Německu bylo vypočítáno, že nebalený aspirin, jehož cena je 7.55 M za kg, stojí balený a známkový 45 M; veronal nebalený 23.70 M, balený 145 M; atophan nebalený 28 M, balený 175 M; pyramidon nebalený 35.50 M, balený 150 M. Jsou to enormní ceny. Ve skupině B jsou obchody se zbožím koloniálním, z nichž je mnoho známo i u nás. Je to Kathreinerova sladová káva, káva Haag, mýdlo Persil, Sunlight, Oetkerův prášek do pečiva, oříšky, mandle atd. Veškeré ceny a vyjmenované zboží mají převážný ráz monopolisace. Velká reklama vyžádá si velkých nákladů, které se automaticky přesunují do ceny. Zájmová společenství v Německu podléhají od roku 1923 zvláštnímu soudu, který má zameziti, aby kartely »nezneužívaly hospodářské moci«. Opatření proti kartelům mohou býti použita pro ten případ, kdyby výroba měla býti nerozumným způsobem omezena, nebo učiněny jiné kroky, ohrožující veřejnost. Ujednání musí býti písemná a přístupná veřejnosti.

Osnova československého kartelového zákona chce poskytnouti konsumentům pomoci i proti kartelům mezinárodním. Rozšiřuje svou působnost a účinnost na kartely mezinárodní, které k nám zasahují. U mezinárodních kartelů není nebezpečí vysoké politiky cenové o nic menší, než u kartelů národních. Kartely mezinárodní neporušují zpravidla cenovou politiku kartelu domácího. Spotřebitel, odkázaný na odběr takových výrobků, platí zboží draze a nemůže se dovolati ochrany.

Konsorcia jsou vedoucí organizace kartelů a zřizují se jako akciová společnost nebo společnost s ručením omezeným. Regulují výrobu, rozdělujíce ji podle klíče dřívějšího odbytu a přidělují zúčastněným závodům. Členové syndikátu či konsorcia nejsou na distribuci vázáni finančně, nesou sami riziko svého podniku. Konsorcium je spíše agenturou kartelovaných podniků: přijímá dodávky, vyřizuje objednávky a na podkladě smluvního poměru řídí správu. Podnikatelé jsou ve dvojí vázanosti: jednou smlouvou v kartelu, podruhé smlouvou v syndikátě. Vázaností má se stupňovati nebo snižovati výkonnost podle situace na trhu. Členové kartelu a syndikátu musí dodržovati nařízení agentury. Při překročení výrobní kapacity je člen pokutován. Kartelovanému záводу dovoluje se vyráběti nad stanovenou potřebu. Jednomu záводу přikázaná kapacita může býti tímto závodem převedena prodejem jinému závodu v kartelu sdruženému, jemuž není bráněno výkonnost stupňovati. Firmy slabší výkonnosti mohou firmě s větší kapacitou postoupiti své výrobní příděly, omeziti zaměstnanost a zastaviti výrobu místo aby vedle sebe pracovaly. Stále je tu zjevná snaha soutěž omezovati. Za volné soutěže přispěla by nabídka k poklesu ceny, soutěž by vykonala vliv na snížení zisku. Za kartelového hospodářství není zisk ztenčen. Konsument musí zaplatiti cenu určenou kartelem; do ceny si kartel započítá i ztráty kapitálové, způsobené zastavením výroby slabších podniků. Kartely přejímají na sebe těžká břemena a přesouvají je v ceně na spotřebitele.

Definovati pojem koncernu je obtížnější nežli u kartelu. Slučování v koncerny podmiňuje užší spojení závodů výměnou kapitálu nebo akcií. Nezřídka vystřídají se vedoucí osoby. Vzájemné svazky se tvoří k nabytí hospodářských výhod. Samostatnost podniků je při koncernu zachována, teprve splynutím samostatnost přestává. Koncern není jako kartel závislý na jedné třídě průmyslové, může kooptovati i s průmyslem nespřízněným; spravuje i podniky, které povahově k sobě nepřiléhají; uhelný průmysl, ocelářství, rybolov, železnice a p. Koncernům nepřibývá na významu tolik jako kartelům, ježto koncerny jsou jakousi vložkou mezi koncentrací horizontální a vertikální. V Karlstadu koncernu v Německu, který před časem upadl, byly prádelny, tkalcovny, oděvní továrny, továrny na konzervy a zboží mastné až k drobnému prodeji. V Anglii vztahují se koncerny na 20 až 60 obchodních domů. Působí jako novodobá sdružení firem řetězcových krámů. Podniky si zajišťují

smlouvou dividendy a obmezují jiné podniky toho druhu na minimum. Příklad je na cementářském koncernu (Wicking), výroba portlandského cementu. V průmyslu gramofonovém a radiovém existují koncerny Columbia Gramophone Ltd., s těžištěm působnosti pro Anglii s kapitálem 1·8 milionu liber šterlinků; společnost Radio Corporation of America má své těžiště v Americe s kapitálem 3·3 milionu liber šterlinků. S Columbií utvořila Columbia Company holding. Columbia kontroluje téměř úplně kapitál Karl Lindström A. G. v Berlíně.

Před 70 lety byl založen obchod kávou Julius Meinl A. G. Za války v rozvoji ustal a po válce zahájil expansi. Firma má v Rakousku přes 200 filiálek, v Československu přes 90, v Uhrách 40 a jinde. V roce 1926 ujednala fa Meinl smlouvy s 360 obchodníky, že nebudou prodávat jiné zboží než její. Po rozpadnutí Rakouska zřízeny byly pobočné společnosti, jichž sídla jsou v Praze (od roku 1921), v Budapešti (již před válkou), ve Lvově, v Záhřebu, v Berlíně, v Bukurešti a v Terstu. Většina akcií je v ruce rakouské Julius Meinl A. G. Po pravdě je centrála ve Vídni trustem společností založených ve jmenovaných městech.

Často nastává složitá spojitost podniková, že nemožno přesně označiti, k jakému typu organizace náleží. Unilever trust udělal před rokem pokus stáhnouti pod svůj vliv a do sféry mezinárodní Tea Company's Store; akciový kapitál byl stanoven na 12·5 milionu liber šterlinků. S úmyslu sešlo, plán se neuskutečnil z obavy, že by Unilever vykonával mocenský nátlak k neprospěchu Tea Company a že by společnost v trustu zanikla. Unilever ovládá v Anglii tři čtvrtiny potravinových řetězcových krámů firem: Home and Colonial Stores, Meadow Dairy, Lipton and Maypole Dairy. Zmíněné tři firmy nebyly samostatné, nýbrž sloučeny v holding s jinými firmami Unileveru; Tea Company, na jejíž sloučení Unilever naléhal, dožadovala se záruk, aby nebyla pohlcena. Unilever odepřel a k sloučení nedošlo. Zatím se uskutečnilo jiné spojení zájmů. Jurgensovy závody margarínu v Anglii a Van der Berghovy v Holandsku založily holding. Materiální fuse nebyla z důvodů tradice anglické ani holandské možná, protože byly zřízeny dvě Unie; v Anglii Margarine Unione Ltd., a v Holandsku N. V. Margine Unie. Akciový kapitál holdingu stanoven na 6·4 milionu liber šterlinků a zvýšil se během doby na 31 milion. Obě Unie mají jednu správu, tvoří jednotku, mají tytéž akcionáře, akcie obou společností jsou v jedné ruce. Vnitřní rivalita obřích podniků neustala ani v holdingu. Na mezinárodním trhu i ve státech produkce docházelo k prudkému soupeření. Zápolení se přeneslo z bojů o trhy na boj o suroviny. Pokus o uskutečnění smlouvy i dělení zisku 50:50 se nezdařil. Nedohodnutí se o smlouvě způsobilo soudní pře. Za pře bylo konkurentům doporučeno založiti trust, což se stalo a každá ze stran účastní se na zisku 50 procenty.

Zasahování kartelů do distribuce neobmezuje se na tuto funkci; vytvářejí se rozšířenější organizace, jejichž účel spočívá v prohloubení moci až k dobývání surovin a odtud pokračuje ovládání polotovarů až k tovarům a zboží i trhu. Kromě kartelů vyrostly organizace s názvy ring, monopol a trust. Nejvrcholnější spojení podnikových organizací při výrobě margarínu v trust uspíšilo odklizení soutěžících firem existujících ve střední Evropě. Z obavy ze soupeřství připojen k němu i Schichtův koncern v Československu s továrnami v nástupnických státech: v Jugoslavii, Rakousku, Polsku, Uhrách, pak Německu a Švýcarsku. K trustu přistoupil středoevropský Hartog koncern. Od roku 1929 složen je margarínový trust ze čtyř koncernů. Na kontinentě vznikl trust obřích rozměru. Trustu byla na závalu výroba mýdla Lever Brothers v Anglii. Účinky soutěže trustu Unii v Anglii, zdolávaly hospodářské podnikání Leverů. Při poklesu kursu akcií margarínový trust akcie skupil. Splynutím kmenového kapitálu Margarine Union a Lever Brothers vytvořen největší trust světa Unilever, v pravdě monopol výroby margarínu a mýdla.

Průmysl v Německu nesměřoval až do války k tvoření trustů, zůstával při kartelech. Po válce, kdy se tempo veškerého života zrychlilo a technika pokročila, doba nynější předstihuje dobu minulou a koncentrace je rychlá. Pozoruhodný je trust s rozsáhlou kombinací vertikální »Kölner Neuessener Bergverein« s »Eisen und Stahlwerke-Hösch A. G.« v Dortmundu, kteréžto firmy byly dlouhou dobu

v zájmovém společenství. Výměnou akcií 1 : 1 vzrostl kapitál z 71·4 milionu marek na 142·76 milionu marek, v čemž jsou započteny též akcie firmy Schönthaler Stahl und Eisenwerke Petr Hartkort und Sohn. Tak se uskutečnil velký trust železářský k dobývání rudy a uhlí, k výrobě železa a ocele.

Přísloušnou zemí trustů je Amerika. V Americe nebylo dovoleno ujednávat podmínky, jimiž se omezovala soutěž a bylo působeno na trh. Amerika s nejvyvinutějším průmyslem měla nejlepší podmínky pro trusty. Avšak konsumenti se tam proti trustům nejúporněji bránili. Spory trvaly od let osm desátých minulého století. V devadesátých letech dostoupilo rozladění veřejnosti nejvyšší míry. Cenová politika průmyslových gigantů vedla k vyhrazení výroby a jedinečnému prodeji, k nepochybnému cenovému absolutismu. Konsumentům dostalo se ochrany antitrustovým zákonem z roku 1890 a zřízením úřadu »Bureau of Corporation«. V době nejužšího odporu proti kartelům nevzdali se výrobci úmyslu budovat ochranné svazy.

Zakládání ringů pochází z let osmdesátých a devadesátých v Americe. Když pod tlakem veřejného mínění rozmáhání trustů bylo omezeno, sdružovaly se podniky ve volnějších útvech, aniž ujednávaly podmínky cenové. Při utužování organizací zůstalo nad monopolizovanými podniky a dozor převeden na »Federal Trade Commission«. Komise střeží hnutí trustů. Pole činnosti není trustům omezeno, podléhá však veřejné kontrole. Ta je na tolik dostačující, aby z politiky kartelů a trustů nevzešla újma veřejnosti.

V poválečném domácím i světovém hospodářství byla koncentrace v kartely a soukromé monopoly provedena a provádí se dále do důsledků. Zamezila volný vývoj hospodářských poměrů, ztuhlila smlouvy, upevnila závazky a zvýšila konvenční pokuty v případech porušení smluv členy kartelů. Drobnější podnikatelé jsou vykupováni, hospodářská síla slučuje se v užší kruhy. Uvnitř kartelů provádějí se bolestné i bezbolestné proměny, pomíjí se ohleduplnost, cenový absolutismus převládá. Za účinného spolupůsobení kartelů a soukromých monopolů dostoupila promyšlená dělba práce vrchole, byla chvatně zaváděna. Důvodem pro racionalisaci bylo zlevnění výrobního procesu a použití ji jako prostředku k snížení cen. Mzda byla označena za překážku místní cenové politiky. Racionalisace stlačila mzdu i životní úroveň spotřebitelů. Úpravou výroby snížena položka mzdová a znehodnocena kupní síla. Důsledek, odbyt uvázl. Individuální podnikání nahradilo domněle drahou pracovní sílu lidskou lacinou výkonností strojovou. Následky toho jsou ve výrobě dalekosáhlé a propukly ve světovou hospodářskou krizi. Nadvýroba a nezaměstnanost, to je problém doby. Investice vložené do racionalisace zamrzly. Vysoké náklady racionalizační jsou pasivitou hospodářství. Výroba ustala, obchod je mdlý, investice se neumohují; výnos podniků neuhrazuje úvěry, výroba není aktivní, stroje nejsou v činnosti. Rentabilita klesla, konsumenti i jako výrobci, myslíme na zaměstnance, nekonsumují všechno co by potřebovali, oběh statků byl zpomalen, akumulace kapitálu se zastavila. Soustava kapitalismu tráví ze své podstaty a reakce v ekonomii vyplývala jako zjev nepřírozené výrobní expanse. Racionalisace zlevnila výrobu, avšak pokles cen neodpovídá úměrnosti snížení nákladů výrobních. Prosperita hospodářství se nedostavil, společenskému životu v celku nebylo pomoheno a stát z toho neměl rovněž užítka. Výsledek racionalisace je opačný výsledku očekávaného. Práce zbavený lidský činitel, který by měl odebírat výrobky a zboží a konsumovat, je odkázán na veřejnou dobročinnost, státní pomoc a podpory. Produkce byla zdokonalena na účet konsumujících, živel pracovní ponechán osudu. Tato situace nevznikla bez účasti kartelové a soukromomonopolní politiky. Přišla neodvratně nepřírozeným zasahováním do hospodářství. Vázanost cen a hospodářství jsou železným kruhem kartelů. Zákon o kartelech může mnoho přispět k tomu, aby se takové případy ohrožení veřejných zájmů neopakovaly, aspoň ne v takových rozměrech. Tím, že nebyla v republice povinnost registrování, mohly kartely provozovat nekontrolovanou činnost. Veřejnost byla v nevýhodě, nemožnou se cenovým výstřelkům bránit.

Při rozpětí výrobní techniky a opomenutí současného řešení distribuce a neuskutečnění změn v poměrech námezdních i služebních v souhlase s přeměnami výrobními, obchodními, zvrácením

teorie o nabídce a poptávce a přesunutím vlády trhu do správ ochranných sdružení producentů, zaviklala se celá vazba hospodářství. Nová hra sil nepřehlížela k poptávce a nabídce. Soustředila řízení výroby, vyhradila si její přidělování do sdružených podniků, takže přestala svoboda podnikání; průmyslová volnost byla zrušena, stanovení cen zboží nebylo více v moci producenta, její výše závisela od určení kartelem nebo soukromým monopolem. Z tohoto vývoje a postupu vyplývající podniková koncentrace vedla k rozhodující moci kartelů.

Na rozdíl od všech výše uvedených útvarů je funkce družstevnictví zcela jiná než funkce kartelů s antisociálním duchem. Původ kartelů basíruje na malém kruhu zájemníků se snahou docílití nejvyšších zisků. Tyto motivy stírají domněnky o prospěšnosti kartelů veřejnosti. Argumentace, že by družstevnictví mělo společné znaky s kartelnictvím, nespočívá na správném usuzování. Praxe obou organizací v podrobnostech prokazuje různost cílů. Družstevnictví je diametrálně rozdílné od nedružstevních organizací. V družstevnictví jako v zásobovací organizaci tkví základy družstevní výstavby v tvůrčí činnosti tisíců domácností. Vlastní výroba družstevní je správný pochod ke zdravé cenové politice. Výrobní a cenové přemety tak časté v individuálním podnikání, nejsou v družstevnictví možny. Zákony života družstevního nemění se touž rychlostí jako nedružstevního. V podnikání družstevním je a bude postup vývoje vždy pozvolnější. Za to zachovává si dosažený pokrok stabilitu a jistotu, neopakuje se náhlé vzdmutí a rychlý pokles. Produkce je řízena spotřebou. Pro odbyt vyrábí se běžně. Výroba je úměrná spotřebě a udržuje se na stejné výši. Oběh statků spotřeby je rovnoměrný. Výroba družstevní nepokročila sice dosud na nejvyšší stupeň, aby zasahovala do většiny průmyslových odvětví, a nebyla odkázána nákupy surovin a polotovarů na odběr od kartelovaných podniků. To zavinuje i pro organizované konsumenty neblahou situací, že platí za zboží často ceny určené vlastně kartelem nebo soukromým monopolem. Družstva i konsumenty pak trpí pod tíhou vázaných cen. V rozpravách o zákonu proti kartelům odvolávaly se kartely na družstva, že jejich politika může být s nimi srovnávána. Vývody tyto nejsou správné. Družstva zabývají se problémy cenovými a výrobními, avšak mezi nimi a kartely je závažný rozdíl. Kartely zúžují hospodářskou moc v průmyslu a obchodu do méně rukou k nevýhodě konsumentů. Družstva konsumní nesledují směry spekulativní politiky cenové. Jejich vrcholné organizace, svazy, jsou rádcem a pomocníkem ve správě družstev. Neurčují ani nediktují jim ceny zboží. Problém cenový v družstvu přejítí jedině z pohnutek kalkulačních, nikoliv ziskových. Výroba není určena pro sklady a trhy, kryje přímou potřebu a uskutečňuje mravní zásadu o zásobování a službě spotřebitelům, již hlásali už průkopníci rochdalští. Tím je podán průkaz o účelnosti družstevní produkce. Souměrná výroba zamezuje konjunkturní výkyvy. Plánovitě hospodářství chová v sobě záruku ustálenosti výroby, je vzorem spořádanosti poměrů, působí příznivě na zaměstnanost, nezaplňuje pracovní trh propouštěním zaměstnanců, nezvyšuje počet osob požadujících podporu na státu a připadajících na obtíž veřejné dobročinnosti.

Správa družstva není určena osobním vlastnictvím sdružení. Volba správy vtiskuje organizaci demokratický ráz, tedy zřejmý rozdíl od samovlády v podniku soukromém. Sdružování družstev nemožno srovnávat se sdružováním soukromokapitalistických podniků. Kooperace družstevních jednotek z příčin výrobně obchodního prospěchu je budována na stejném právním poměru jako členu k družstvu. Řešení úkolů zásobovacích je společným zájmem konsumentů jako odběratelů a producentů i dodavatelů. Druhy výroby jsou tříděny. Výrobní obory povahy lokální (pekařství, truhlářství, oděvnictví, sodovkárny, mlékárny a j.) nekolidují s výrobou centralisovanou, kterou v lokálním měřítku nelze dobře provozovati. Součinností družstev s obchodním ústředím hospodářství větší tělesa. Poměr vzájemnosti je vyvažován oboustrannými závazky, právy a povinnostmi. Není styčných bodů s kartelem, není s ním paralely v cenové politice. Zaplacením zboží v kartelu končí funkce ceny v soukromém hospodářství v poměru ke spotřebiteli a zisk zvyšuje soukromý kapitál. V družstevnictví nehromadí se zisk podle zásad soukromé ekonomiky. V obchodním ústředí družstevním participují na zisku družstva podle poměru účasti na odběru zboží, v družstvech účastní se na zisku členové podle výše

ročního nákupu. Zisk koná v družstevnictví funkci sociální, u podniků nedružstevních je funkce zisku obmezena.

Pro úsudek o koncentračním hnutí v družstevnictví je směrodatnou myšlenka družstevní. Obranná snaha svépomoci odstraňuje příčiny a důvody předražování, a je nejlepší cestou šíření družstevních výrobků bez nákladných opatření reklamních. V podnikání soukromém způsobuje soutěž vydávání a vynalézání nového značkování zboží a při jeho častém střídání zvýšené správní výlohy. Kolik hospodářského kapitálu se tím prohospodář, kolik ztrát vzhází a jak málo se při tom přihlíží na všeobecný hospodářský stav. Zařízení družstevních organizací jsou teoreticky i prakticky veskrze jiná než nedružstevních. Nepřispívá k tomu jen svépomoc, působí i samospráva družstevní. Odpovědnost spojuje spotřebitele a výrobce v hospodářských úkolech k prolomení tíživých soustav obepínajících hospodářství. Budování družstevních podniků cestou svépomocnou za předpokladu uvedených vlastností je prosperita nejrozsáhleji zajišťována. Organizovaná výroba a organizovaná spotřeba zaručují nerušenost sukcesivního postupu. Reelní podklad družstevnictví podporuje jeho pokrok a organizační upevnění odolává zevním nárazům krise.

FRANTIŠEK MODRÁČEK:

STATISTICKÝ OBRAZ SVĚTOVÉHO Hnutí DRUŽSTEVNÍHO.

Přesných dat o rozvoji družstevního hnutí ve světě nelze podati, jelikož z mnohých zemí, zvláště mimoevropských, jsou známa jen data velmi kusá, a i ze zemí, v nichž úřady a družstevní svazy provádějí pravidelné sčítání družstev, nedostává se namnoze úplných a bezvadných statistik. Chceme-li podati statistický obraz světového hnutí družstevního, jest nám tudíž spokojiti se z valného počtu zemí s čísly toliko přibližnými nebo neúplnými.

Podle dat uveřejňovaných každoročně v tiskovém orgánu¹ *Mezinárodního družstevního svazu* v Londýně náleželo koncem roku 1930 k tomuto svazu v 41 zemí 229.890 družstev, jež měla přes 70 milionů členů. Z počtu toho náleželo konsumním spolkům 48,233.541, samostatným výrobním družstvům 136. 221 a zemědělským družstvům 22,403.687 členů. Dlužno však poznamenati, že největší část družstev, totiž 189.561, vykazovalo v této statistice družstevnictví sovětského Ruska, jež nelze zahrnovati do jedné statistiky s družstevním hnutím jiných zemí vzhledem k tomu, že je vybudováno na jiných základech nežli skutečné družstevnictví. Odečtou-li se sovětská družstva, zbývá ve statistice Mezinárodního družstevního svazu 40.329 družstev s ca 16,000.000 členů.² Poslední čísla představují však jen zlomek družstevního hnutí mimoruských zemí, ježto ke svazu nenáleží veliký počet národních svazů družstevních, zejména nejsou v něm zastoupeny, leda výjimečně, svazy družstev úvěrních, zemědělských, stavebních a živnostenských. Italské družstevnictví není vůbec v něm zastoupeno.

Úplnější obraz rozvoje družstevního hnutí ve světě podává nám statistika *Mezinárodního úřadu práce* v Ženevě, sestavená podle dat z 31. prosince 1928. Leč i tato vykazuje značné mezery. Předně zachycuje jen družstva organizovaná ve svazech — pomíjí tudíž družstva neorganizovaná. Při tom velká řada svazů, zejména zemí mimoevropských, udala jen počet přínaležejících družstev, nikoliv též

¹ Vychází v řeči anglické, francouzské a německé. Německý název: Internationale genossenschaftliche Rundschau. Organ des Internationalen Genossenschaftsbundes.

² Pro rok 1931 udává statistika Mezinárodního družstevního svazu pouze 77.500 družstev náležejících ke svazu. Difference s rokem předchozím vysvětluje se tím, že sovětské Rusko snížilo počet svých družstev na 21.050. I v počtu členstva vykazuje sovětská statistika nápadné odchylky od roku 1930. Počet družstev připadajících na ostatní země udává statistika Mezinárodního družstevního svazu pro rok 1931 na 43.540.